סימן ט

איסור ריבית ברכישה בתשלומים

שאלה:

האם מותר להציע מוצר בשני מחירים: מחיר זול למזומן ומחיר גבוה יותר לרכישה בתשלומים, או שמא יש בזה איסור ריבית?

תשובה:

שנינו במסכת בבא מציעא[1]:

> מכר לו את שדהו, ואמר לו: אם מעכשיו אתה נותן לי – הרי היא שלך באלף זוז, אם לגורן בשנים עשר מנה – אסור.

בגמרא שם הובאו דעת רב נחמן ודעת רב פפא שהתירו "טרשא[2]":

> אמר רב נחמן: טרשא שרי (רש"י: למכור סחורה בהמתנה ביותר מדמיה, ובלבד שלא יפרש לו אם מעכשיו הרי הוא לך בפחות, אלא ימכור סתם בכך וכך ליום פלוני)... אמר רב פפא: טרשא דידי שרי, (רש"י: עושה שכר תמרים היה, ומוכר לו בזמן הזול בתשרי כשער של ניסן, וממתין לו עד ניסן), מאי טעמא – שכראי לא פסיד (רש"י: אינו מתקלקל, והייתי יכול להצניעו עד ניסן) זוזי לא צריכנא (רש"י: שאני עשיר, ואיני דחוק למכור כשער של עכשיו), אנא הוא דקא עבידנא מילתא גבי לוקח.

הלכה נפסקה בגמרא[3] שלא כרב פפא, אך אין התייחסות בגמרא לשאלה האם הלכה כרב נחמן.

בהסבר טרשא דרב נחמן באר רש"י שהמדובר כשהמוכר לא פירש לקונה את המחיר לתשלום מידי. נחלקים הראשונים בדעת רש"י בשאלה מה בדיוק סיכם המוכר עם הקונה בנוגע לתשלום המאוחר: יש הסוברים שהמוכר קצב לקונה מחיר לתשלום המאוחר, והדבר מותר אליבא דרב נחמן אפילו המחיר גבוה מאוד.[4] ויש הסוברים שההיתר הוא לקצוב עם הקונה מחיר התואם לשער

---

1. בבא מציעא סה ע"א
2. בבאור המלה טרשא כתב בשו"ת רמ"ע מפאנו סימן עה שהוא מלשון "נטר מרישא", והרמב"ן במלחמות ה' דף לו ע"ב בדפי הרי"ף באר שהוא מלשון "הלואה חרשת" כלומר הלואה סמויה ופירש בערוך (ערך טרשא) שבלשון ערבי קורין לחרש טרוש.
3. בבא מציעא סח ע"א
4. חידושי הרשב"א בבא מציעא סה ע"א ד"ה אמר רב נחמן.

הסחורה בזמן התשלום ברוב השנים, אך אין לקצוב מחיר מופרז גם אם אינו מפרש שבתשלום מיידי יהיה המחיר נמוך יותר.

להסבר זה, האחרון, בדעת רש״י מסכים הרמב״ן הכותב:

> והוי יודע שלדברי רש״י ז״ל לא התיר ר״נ לומר לזמן פלוני בכך וכך אלא בששער אותו זמן הוא ביוקר והתנאי שהוא מתנה עמו הוא השער של אותו זמן ברוב השנים, ולפיכך לא מיחזי כאגר נטר לי, וכתבתי זה מפני ששמעתי אומרים שהלכה כר״נ כפי הפירוש שפרש״י ז״ל, ודרב פפא בדקץ ליה ואמר אם מעכשו ואין הלכה כמותו, ועל כן נהגו ליתן פירות בכפלים וכפלי כפלים מכדי דמיהן לזמן ואומרים דכיון דלא פסק אם מעכשו שרי, ודבר זה איסור גמור לדברי כולם כיון שלא פסק עמו בכעין השער שיצא,

זוהי גם דעת הסמ״ג הכותב שמותר למכור חפץ השווה עתה חמש, בשש, כשהתשלום יעשה בעוד שנה, משום שגם עתה עשוי אדם שהחפץ חשוב לו מאוד לשלם עליו שש. אולם, גם רב נחמן מודה שאסור למכור באשראי בעשרה, חפץ השווה חמשה.[5]

הראשונים התקשו בסתירה הקיימת, לכאורה, בין דברי רב נחמן בסוגייתנו לבין דבריו בסוגיא קודמת[6] שם אסר לקבל הנחה במחיר הסחורה בתמורה להקדמת התשלום לפני מועד קבלתה, והתיר זאת רק אם למוכר יש כבר מן הסחורה ברשותו.

בישוב הקושי הובאו בראשונים שני הסברים:

שיטת התוספות,[7] שהיתרו של רב נחמן בסוגייתנו הוא רק בדבר שאין שערו ידוע, שהיות שהמוכר לא אמר לקונה מהו התשלום במזומן, וגם המחיר איננו ידוע – אין זו ריבית. אולם, בדבר ששערו ידוע, אף אם המוכר לא אמר בפירוש מהו מחירו במזומן, הרי זה כאילו אמר, ויהיה אסור למוכרו ביוקר בגלל דחיית התשלום – כפי שעולה מהסוגיא הקודמת.

שיטת הריטב״א[8] שיש להבחין בין דחיית התשלום עליה מדובר בסוגייתנו לבין הקדמת התשלום בה עוסקת הסוגיא הקודמת: דחיית תשלום אינה נראית כריבית משום שרבים מוכרים סחורה ומסכימים לדחיית התשלום, והיות שכאשר המוכר

---

5. סמ״ג לא תעשה קצג. ומלשון הרשב״א שם סוף ד״ה אמר רב נחמן נראה שגם הוא מסכים מדינא לשיטה זו, אלא שהיות שאין זה איסור דאוריתא מיקל בדבר כדי שלא תנעול דלת בפני לוין ולוקחין.
6. בבא מציעא דף סג ע״ב
7. תוספות בבא מציעא סג ע״ב ד״ה ואמר ליה, וכן הוא באור זרוע פסקי בבא מציעא קעב, ובראי״ש שם פרק חמישי סימן כב.
8. ריטב״א בבא מציעא סה ע״ב ד״ה עוד אומר רבינו

נותן את הסחורה אינו אומר ללוקח שהמחיר במזומן נמוך יותר, אין זה נראה כריבית. הקדמת התשלום, לעומת זאת, נראית כריבית, שהיות שהמוכר מקבל כסף ואינו נותן את הסחורה ואף אין לו את הסחורה ברשותו אין זה נראה כמכירה אלא כהלואה וממילא אם יתן לו לאחר זמן, בתמורה לכסף שקיבל, כמות סחורה גדולה יותר מאשר היה נותן על פי השער שבשוק – נראה הדבר כריבית.[9]

בהסבר טרשא דרב פפא, כתב הרמב״ן בדעת רש״י, שהמדובר שמסכם עם הקונה שישלם במועד מאוחר כפי השער ביום התשלום, אך אינו אומר במפורש שאם ישלם עתה ישלם כפי השער של עכשיו שהוא נמוך יותר.

להסבר זה, החידוש בדברי רב פפא קטן יותר מאשר החידוש בדברי רב נחמן, שהרי רב נחמן התיר אף לקצוב את הסכום שישולם במועד המאוחר, ואילו רב פפא מתיר רק להתנות שישלם כשער המאוחר בלא לקצוב את הסכום.

לשיטה זו, היות שנפסקה הלכה שלא כרב פפא, כל שכן שאין הלכה כרב נחמן.[10]

הרשב״א, לעומת זאת, כותב בדעת רש״י שהחידוש בדברי רב פפא גדול יותר מאשר בדברי רב נחמן. שרב נחמן לא התיר אלא בכגון שלא קצץ לו את המחיר במזומן ולא יצא השער למחיר במזומן, ואילו רב פפא מתיר כשיצא השער, למרות שכל שיצא השער הרי זה כאילו קצץ,[11] ומתיר אף אם קצץ במפורש את המחיר במזומן.[12]

לשיטה זו, אף שנפסקה הלכה שלא כרב פפא, הלכה כן כרב נחמן, שכאמור, החידוש בדבריו קטן יותר.[13]

רבינו חננאל מבאר את טרשא דרב נחמן באופן אחר. לשיטתו, המדובר שמסכם עם הקונה שישלם מאוחר יותר, כפי שער הסחורה ביום התשלום. דבר זה מותר, לדעת רב נחמן, משום שאין כאן סיכום על פיו הקונה ישלם יותר מחמת דחיית התשלום, והוא ישלם כשווי הסחורה ביום התשלום, בין תתייקר ובין תוזל.

באופן דומה מבאר גם רב האי גאון, אלא שלשיטתו טרשא דרב נחמן עוסקת גם

---

9. על פי זה ניתן לומר שהיתר טרשא דרב נחמן הוא אף בדבר ששערו ידוע, וכן היא שיטת בעל המאור כפי שהוכיח בשו״ת אבני נזר יורה דעה סימן רו.
10. ולכן השמיט הרי״ף את דברי רב נחמן – כן כתב הרא״ש שם סימן כב. ובספרים שלפנינו מופיעים דברי רב נחמן ברי״ף בסוגרים – עיין חידושי אנשי שם על הרי״ף שם דף לו ע״א, ופלפולא חריפתא על הרא״ש שם אות ה. ויש אומרים שגם דעת הרמב״ם לפסוק דלא כרב נחמן – מגיד משנה הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה א. שו״ת אבקת רוכל סימן ה. אולם באור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא סימן קפג כתב שהרמב״ם פסק כטרשא דרב נחמן. וע״ע לקמן בעמוד 91 הערה 24
11. רשב״א סה ע״א ד״ה אמר רב נחמן, וכן הוא בשו״ת הרשב״א החדשות (מכתב יד) סימן פד.
12. תוספות בבא מציעא סה ע״ב ד״ה והלכתא
13. תוספות ורשב״א שם, וכן הוא בראי״ש בבא מציעא פרק חמישי סימן כב.

במקרה הפוך בו הקדים הקונה לשלם והמוכר מתחייב לספק את הסחורה מאוחר יותר – כפי השער שיהיה ביום הספקת הסחורה. לשיטה זו, הרווח של המוכר, במקרה שהקדים לספק את הסחורה לפני התשלום, הוא הבטחון שיקבל כסף עבור הסחורה, והרווח של הקונה, במקרה ששילם לפני קבלת הסחורה, הוא הבטחון שיקבל את הסחורה בעתיד.[14]

לשיטה זו, ההבדל בין טרשא דרב נחמן לבין טרשא דרב פפא הינו שבטרשא דרב נחמן מדובר בכגון שהשער עשוי גם לרדת, ואילו בטרשא דרב פפא מדובר בכגון שודאי שהשער במועד התשלום יהיה גבוה יותר.[15]

גם לשיטה זו, אין הלכה כרב פפא אך הלכה כרב נחמן.[16]

סיכום שיטות הראשונים:

להלכה, מוסכם על הכל שאסור למוכר לסכם עם הקונה שהמחיר במזומן יהיה נמוך יותר מאשר המחיר באשראי.

יש הסוברים שאם מחיר המוצר ידוע, הדבר אסור אף אם המוכר לא ציין במפורש את המחיר במזומן.[17]

יש האומרים שמותר למוכר לקבוע למוצר מחיר גבוה לקניה באשראי, אם לא יציין את המחיר במזומן וגם לא ידוע מחיר המוצר במזומן.[18] אך יש שהתנו זאת בכך שהמחיר הגבוה שיקבע הינו מחיר סביר עבור המוצר, דהיינו שיש שמשלמים כך עבור המוצר.[19]

מוצר שמחירו במזומן ידוע, אסור לסכם עם הקונה שיוכל לשלם במועד מאוחר יותר כפי שערו של המוצר ביום התשלום – אם ברור שהמחיר אז יהיה יקר יותר,[20] ויש המתירים אם קיימת אפשרות שמחיר המוצר ירד.[21]

---

14. ע' ספר הישר לר"ת (חידושים) תקע"ט, אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא קפג
15. שיטה מקובצת בבא מציעא סה ע"א בשם הרמ"ך. גם לשיטה זו ניתן להעמיד את דברי רב נחמן בסוגייתנו גם בדבר ששערו ידוע, ולא קשה מדברי רב נחמן כאן לדבריו בסוגיא הקודמת, משום שכאן התיר כאשר הקונה ישלם כפי השער ביום התשלום ושם אסר כאשר הקונה ישלם מחיר גבוה יותר – ראה שו"ת אבני נזר יורה דעה רו שהוכיח שכן היא גם שיטת הרמב"ן.
16. ראה אור זרוע חלק ג פסקי בבא מציעא קפג. הגהות מרדכי שם סימן תלג. אולם בבית יוסף יורה דעה סימן קעג כתב שר"ח פסק שלא כרב נחמן.
17. תוספות, אור זרוע, רא"ש.
18. טרשא דרב נחמן לשיטת רש"י. כתבנו זאת בשם יש אומרים משום שיש אומרים שאין הלכה כרב נחמן.
19. רמב"ן, סמ"ג.
20. טרשא דרב פפא שאין הלכה כמותו.
21. טרשא דרב נחמן לשיטת רבינו חננאל.

שיטת הרמב"ם

כתב הרמב"ם:[22]

> אסור להרבות על המכר, כיצד המוכר לחבירו קרקע או מטלטלין ואמר לו אם מעכשיו תתן לי הדמים הרי הן שלך במאה ואם עד זמן פלוני הרי הם שלך בעשרים ומאה, הרי זה אבק רבית שזה דומה כמי שנוטל עשרים בשביל שנתן לו מאה להשתמש בה עד זמן פלוני וכשיתבענו בדין אינו חייב ליתן אלא מה שהיה שוה בשעת המכר או יחזיר ממכרו מידו אם היה קיים, וכן אם מכר לו מטלטלין עד זמן פלוני במאה והיו שוין בשוק למי שקונה במעותיו מיד תשעים ה"ז אסור, ואינו נותן לו אלא תשעים או מחזיר מידו סחורתו אם היתה קיימת.

הרמב"ם בדבריו מתייחס לשני מקרים: המקרה ראשון עוסק בכגון שאומר לחבירו שאם ישלם מעכשיו ישלם פחות, ואם ישלם לאחר זמן – ישלם יותר. המקרה השני עוסק בכגון שמוכר סחורה וקובע לה מחיר לתשלום מאוחר – מחיר הגבוה ממחיר השוק.

בשני המקרים פוסק הרמב"ם לאיסור, אלא שבמקרה הראשון הזכיר גם מטלטלין וגם קרקעות ואילו במקרה השני הזכיר רק מטלטלין.

מדייק מכך המגיד משנה, שאף שדעת הרמב"ם שאין הלכה כטרשא דרב נחמן, מכל מקום מודה בקרקעות שהדבר מותר:

> לפי שאין לומר שיהיה כיוצא בו נמכר בשוק ויהיה הרבית ניכר בו ועוד שאין אונאה לקרקעות וכל שהוא דרך מקח וממכר כל זמן שאינו נראה כרבית מותר:

סיוע לדברי המגיד משנה, על פיהם יש להתיר כל זמן שאינו נראה כריבית, ניתן להביא מהלכה נוספת ברמב"ם שם[23]:

> היו לו פירות שאם ירצה למכרן בשוק וליקח דמיהן מיד מוכרן בעשרה, ואם תבע אותן הלוקח לקנותן ויתן המעות מיד יקנה אותן ביי"ב, ה"ז מותר למכרן ביי"ב עד י"ב חדש, שאפי' הביא זה מעותיו עתה ביי"ב היה קונה אותן וכן כל כיוצא בזה.

בהלכה זו התיר הרמב"ם למוכר לגבות סכום גבוה יותר בגין הדחיה בתשלום, וזה לכאורה בסתירה לדבריו בהלכה הקודמת.

ההסבר הדברים הוא כך: בהלכה זו המדובר בכגון שאף שהמחיר שדורש המוכר לתשלום באשראי הוא גבוה יותר ממה שהיה דורש לתשלום במזומן, זהו מחיר

---

22. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה א
23. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה ד

שלעיתים משלמים גם במזומן – כאשר קונה זקוק לאותה סחורה. על כן אין ניכר שהמחיר הגבוה שנקבע לתשלום הוא בגין האשראי שקיבל הקונה והדבר מותר. בהלכה הקודמת, לעומת זאת, מדובר בכגון שלעולם אין משלמים במזומן את המחיר שנקבע לתשלום באשראי, ועל כן ניכרת כאן הריבית והדבר יהיה אסור.[24]

דברי המגיד משנה הובאו להלכה בש"ך.[25]

פסק ההלכה

פסק השולחן ערוך[26]

> מכר לחבירו דבר ששוה עשרה זהובים בי"ב, בשביל שממתין לו, אסור. אפילו אם המוכר עשיר ואינו צריך למעות ולא היתה הסחורה נפסדת אצלו. במה דברים אמורים, בדבר שיש לו שער ידוע או דבר ששומתו ידוע, כמו פלפל או שעוה, אבל טלית וכיוצא בו שאין לו שער ידוע ואין שומתו ידוע, מותר למכרו ביוקר לפרוע פלוני, ובלבד שלא יאמר לו בפירוש: אם תתן לי מיד הרי הוא לך בעשרה זהובים, ואם לזמן פלוני בי"ב. ויש מי שאומר שאפילו אינו מפרש בהדיא אין היתר אלא במעלהו מעט, אבל אם מעלהו הרבה עד שניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מעלהו, הוה ליה כמפרש ואסור. הגה: דבר הנמכר בעשרה ולפעמים כשבאים שרים לעיר נמכר בי"ב, אם רגילות ברוב פעמים שבאין השרים לעיר, מותר למכרו בי"ב. (הגהות מרדכי פרק א"נ).

דעת השולחן ערוך, איפא, להתיר טרשא דרב נחמן בדבר שאין לו שער ידוע, כפי שבארו התוספות והרא"ש.

הגדרת "שער ידוע"

בפוסקים הובאו שני תנאים להגדרת המוצר כמוצר שיש לו שער ידוע:

א. שהשער יהיה קצוב במשך זמן מרובה[27]

---

24. ע' שו"ת הרשב"א חלק ג סימן רמה הביאו הבית יוסף יורה דעה סימן קעג. עפי"ז ניתן לומר שהרמב"ם פוסק את טרשא דרב נחמן אלא שמפרשה כשיטת הרמב"ן והסמ"ג שהובאו לעיל – עי"ש, וכן סובר הרשב"א בדעת הרמב"ם. והמגיד משנה שסובר שהרמב"ם לא פסק את טרשא דרב נחמן יבאר כנראה את טרשא דרב נחמן באופן שונה. וע"ע לעיל בעמוד 88 הערה 10
25. ש"ך יורה דעה סימן קעג ס"ק ב.
26. שולחן ערוך יורה דעה סימן קעג סעיף א
27. שולחן ערוך הרב הלכות רבית סעיף כא. דרכי תשובה סימן קעג ס"ק ד בשם שו"ת ויאמר יצחק.

ב. שהמוצר יהיה כזה שניתן לקבוע את מחירו בלא לראותו, אולם מוצר שאף שיש לו שער ידוע ניתן לקבוע את מחירו רק אחרי שיראוהו – נחשב כאין לו שער ידוע[28]. לכן, חומרי גלם, ומוצרים המיוצרים באופן זהה ביצור סדרתי יכולים להחשב כדבר ששערו ידוע, אולם, מכונית משומשת, למשל, אף שיש לה שער ידוע במחירון, תחשב דבר שאין שערו ידוע, משום שאדם לא יקבע את מחירה לפני שיראה את המכונית הספציפית שבה הוא מעוניין.

עוד יש לציין את דברי הרמ״א בשם הגהות מרדכי, על פיהם מוצר שיש לו שער ידוע, כגון עשרה, אך ברוב הפעמים מגיעים שרים לעיר והם משלמים יותר וגורמים לעליית מחירו לשנים עשר, למשל, מותר יהיה למוכרו באשראי בשנים עשר.[29]

מכאן שרוב המוצרים בזמננו יחשבו כמוצרים שאין להם שער ידוע, או משום ששערם משתנה לעיתים תכופות או משום שמכירם נקבע בהתאם לנתונים ספציפיים של המוצר: מותג, איכות, צבעים, גודל וכד׳.[30] מאידך, מוצרים שבפיקוח יחשבו כמוצרים שיש להם שער ידוע.[31]

איסור ציון המחיר במזומן

תנאי נוסף שהובא בשולחן ערוך להיתר להעלות את המחיר – שלא יאמר לו בפירוש שהתשלום במזומן הוא זול יותר. לענין זה אין הבדל בין אמירה לבין כתיבה במחירון או בפרסום וכדו׳.[32]

לעיתים לא מצויין מחיר המוצר, והמוכר נוקב בו רק בעקבות שאלתו של הקונה. בענין זה כתב החוות דעת, שאם כאשר הקונה שואל על מחיר סבר המוכר בטעות שכוונתו למזומן ועל כן עונה לו שהמחיר הוא עשרה זהובים, ואח״כ התברר לו שהלוקח מעוניין לקנות באשראי, אפשר שהמוכר יהיה רשאי

---

28. דרכי תשובה סימן קעג ס״ק ה

29. אולם ע׳ בבאור הגר״א סימן קעג אות ה שהקשה שסוף סוף עדיין זהו קרוב לשכר ורחוק מהפסד, וע״כ באר שכוונת המרדכי שלעיתים כשמגיעים השרים הם משלמים יותר ממה שישלם הקונה באשראי, ונמצא א״כ שבעסקת האשראי הזו עלול המוכר גם להפסיד, וע״כ מותר, וסיים בצ״ע על הרמ״א שלא כתב כן. ולענ״ד נראה שמלשון המרדכי אין הכרח לדברי הגר״א.

30. ראה ספר תורת ריבית פרק שמיני סעיף י שהביא כדוגמאות למוצרים שאין להם שער קבוע: מכוניות משומשות, דברים שאינם בייצור סטנדרטי כגון חליפות אצל חייט לפי מידה, ארון אצל נגר, ואף דברים המיוצרים בייצור סטנדרטי כגון חולצות, סוודרים וכד׳ שמחיריהם שונים ממקום למקום וממותג למותג. וצ״ע על מה שכתב בספר ברית יהודה פרק כב הערה ד שבזמנינו רוב המצרכים והמוצרים הם בכלל ״יש להם שומא ידועה״.

31. שו״ת הרדב״ז חלק א סימן תצג

32. דרכי תשובה סימן קע״ ס״ק יז

לומר ללוקח שהוא חוזר בו ומחיר המוצר יהיה שנים עשר זהובים – אפילו ישלם מזומן. הטעם לכך הוא שבמצב זה, בשעה שחל המקח אין לקונה אופציה לשלם פחות על מזומן.[33]

אכן, במקרה זה, לאחר שהקונה רכש את המוצר בשנים עשר, ומשך אותו לרשותו, רשאי המוכר לומר לו שאם ישלם מיד – יגבה ממנו עשרה בלבד.[34]

זאת ועוד, בדבר שאין לו שער ידוע, והקונה רכשו במזומן בעשרה ומשכו לרשותו, רשאי הקונה, להחזירו למוכר ולקבל כספו בחזרה (ובלבד שהמוכר יסכים לכך). לאחר מכן רשאים המוכר והקונה לעשות עסקה חדשה, בה יקבע שמחיר המוצר הוא שנים עשר והקונה יהיה רשאי לשלם סכום זה באשראי.[35]

שיעור הייקור המותר

השולחן ערוך הביא בשם יש מי שאומר את סייגו של הרמב"ן שהתיר לייקר רק במעט. דנו הפוסקים בשאלה מהו אותו שיעור מועט שמותר לייקר בו:

דעת ר' עקיבא איגר בחידושיו שם שההיתר הוא לקצוב כפי השער של זמן הפרעון ברוב השנים. החוות דעת[36] מקבל דברים אלו אך מוסיף שבכל מקרה אם מייקר פחות משיעור אונאה – נחשב הדבר עדיין ייקור רק במעט המותר. מהרלב"ח[37] כתב שמותר לייקר באופן שעל כל חמשה דינרים מבקש שישה דינרים, כלומר ייקור של 20%.

לעומתם, יש הסוברים שאין כלל הלכה כדעה זו, שהיות שהשולחן ערוך הביאה בשם יש אומרים לא פסק כך להלכה, ועל כן מותר לייקר את המחיר לרכישה באשראי ככל שירצה.[38]

תשלום כפי השער ביום התשלום

בש"ך (ס"ק ג) הביא את שיטת רבינו חננאל שהתיר, גם בדבר ששערו ידוע, לסכם עם הקונה, שישלם כפי השער שיהיה ביום התשלום בין יתייקר ובין יוזל

---

33. חוות דעת סימן קעג ס"ק ב. וע"ע בדרכי תשובה שם ס"ק טו. ופשוט שאם אמר שמעלה את המחיר בגלל האשראי – אסור – ע' דרכי תשובה שם ס"ק כב בשם המהר"ם שיק.
34. דרכי תשובה סימן קעג ס"ק כו בשם חדושי מהרא"ל עפ"י הרמ"א שם סעיף ג.
35. דרכי תשובה שם.
36. חוות דעת ביאורים סימן קעג ס"ק ג
37. שו"ת מהרלב"ח סימן ע עפ"י הסמ"ג לא תעשה קצג.
38. דרכי תשובה סימן קעג ס"ק טו בשם שו"ת רבינו חיים כהן. ועי"ש עוד בס"ק יז בשם כנסת הגדולה בהגהות בית יוסף שהמנהג להקל בזה, והמוחזק אף אינו יכול לומר קים לי כנגד המנהג. ואולם עי"ש בס"ק יח שהביא מי שכתב על מנהג זה "רע עלי המעשה ושומר נפשו ירחק ממנו".

– אע״פ שדרכו להתייקר, ונחלקו הפוסקים האם לקבל להלכה שיטה זו.[39] ונראה שניתן לסמוך על המקילים אם סיכמו מראש על מועד התשלום, אך לא במקרה בו סיכמו שהקונה ישלם מתי שירצה כפי השער ביום התשלום.[40]

ומכל מקום ההיתר הוא רק בדבר שיתכן שלא יתייקר, אולם, אם ברור שהמחיר ביום התשלום יהיה גבוה יותר – אסור[41].

ייקור שלא מחמת האשראי

מתוך ההבחנה שיש בהלכה בין מוצר שמחירו ידוע למוצר שאין מחירו ידוע, וכן בין מקרה בו המוכר מציג רק את המחיר היקר לאשראי לבין מקרה בו הוא מציג שני מחירים, עולה שאין איסור לגבות יותר במכירה באשראי כל עוד לא ניכר שהעלאת המחיר היא בגלל האשראי.

מתוך כך מסיק בשו״ת בית אפרים שמותר להעלות את המחיר לשם כיסוי הוצאות גביה וטרחה, גם כאשר מדובר במוצר שמחירו ידוע. על כן יהיה מותר לסכם עם קונה המעוניין לשלם לאחר זמן במקום אחר, שישלם סכום גבוה יותר ממחירו הידוע של המוצר, לשם כיסוי הוצאות העברת המעות ממקום התשלום למקומו של המוכר[42].

בשו״ת אמרי יושר צירף סברא זו כלימוד זכות על הקובעים מחיר שונה למזומן ולאשראי במצב של אינפלציה דוהרת, משום שיש לומר שהעלאת המחיר באשראי אינה אלא כדי לממן את הפסדי המוכר כתוצאה מירידת ערך הכסף.[43]

---

39. החכמת אדם קלט סעיף ב פסק כש״ך, אולם בחידושי ר׳ עקיבא איגר שם חלק עליו וכן חלק עליו החוות דעת שם ס״ק א. ובשולחן ערוך הרב הלכות רבית סעיף כב הביא את שתי הדעות וכתב שיש לחוש לדברי האוסרים.

40. כן הכריע בשו״ת אבני נזר יורה דעה סימנים קו, קז ויישב כך את השגת החוות דעת על הש״ך. וכן כתב בספר תורת רבית פרק שמיני סעיף טז. וע׳ גם בספר ברית יהודה פרק כב סעיף טז שלא הכריע במחלוקת זו.

41. ש״ך יורה דעה סימן קעג ס״ק א.

42. שו״ת בית אפרים לר׳ אפרים זלמן מרגליות, יורה דעה שאלה מא. וע׳ בספר תורת ריבית פרק שמיני סעיף כא שציין שגם באופן זה אסור לומר במפורש שאם ישלם במזומן ישלם פחות. אלא שמדברי האמרי יושר המובאים להלן עולה שכשיש לתלות שהעלאה היא לשם כיסוי הפסדים מותר אף במפרש, וכ״ב בברית יהודה פרק כב הערה ו אך נשאר בצ״ע על דברי האמרי יושר.

43. שו״ת אמרי יושר, סימן קצב. ועי״ש שמוסיף שבעל נפש לא יסמוך על כך. וראה גם פסה״ד של ביה״ד לממונות ירושלים בהרכב הדיינים הרב אברהם דב לוין (אב״ד) הרב שמואל ביבס, הרב ברוך שרגא. תיק 184-נג שם כתבו בנוגע לטענת בעל הבית שכתוצאה מאיחור בתשלום נאלץ לשלם ריבית חובה בבנק, שאם אכן יוכח שנגרם נזק לבעל הבית ניתן לחייב את המאחר מדינא דגרמי. אלא שבשונה מנידונו, שם המדובר כשהדחיה בתשלום היתה שלא בהסכמתו של בעל הבית.

ראיה לכך שיש להתיר ייקור במחירה באשראי כאשר הייקור אינו מחמת האשראי ניתן להביא מתשובת הרמב״ם.[44] הרמב״ם נשאל על מנהג הסוחרים שנותנים לקמעונאים סחורה השווה דינר, בדינר ורבע, כאשר כל שבוע הם משלמים חלק על חשבון הסחורה שלקחו, ולוקחים בהקפה סחורה חדשה. הרמב״ם כותב, שאף שהסוחרים גובים יותר במכירה בתשלומים, אין בכך איסור, משום שהייקור נועד לעודד אותם להמציא את הסחורה:

> כך רווח המנהג במשא ומתן בין האנשים, ולולא זה, בטלו רוב המחיות. ואין זה אצלי אבק רבית, להיותו גובה מעט מעט ממון מזומן. ואין אבק רבית אלא שיהיה למשל הפלפל עשרה רוטלים בדינר במעות מזומנות וקנאו אדם תשעה רוטלים בדינר, בתנאי שימתין עת קבועה כך וכך, ואחרי גמר העת פרע לו הדמים הקבועים או תבעם ממנו המוכר. זהו אבק רבית. אבל אלה, אשר מקיפים תמיד בתשלומים לשעורין למוכרים בחנויות ברווח ידוע, אין זה אבק רבית, אלא דומה הוא אצלי למי שלהוט להביא הסחורה ולגבות דמיה ראשון ראשון.

יודגש שהיתרים אלו נאמרו רק כאן היות שמדובר בריבית האסורה מדרבנן, אך לא בהלוואות רגילות שם איסור ריבית הוא מן התורה.

השארה ברשות המוכר

כתב הרמ״א בדרכי משה:[45]

> וזה לשון הגהות מרדכי: אם אמר לוקח למוכר מכור לי מאה חביות של יין שכל זמן שאקח היין אתן לך הדמים כפי השער של אותה שעה שלוקח בו היין, אף על פי שבשעת מכירה לא היה שוה כל כך שרי. אבל אם קצץ שאומר שכשיקחנו יהיה שוה י״ב זוז ועכשיו הוא שוה י׳ זוז, אע״פ שבזמן שיקחנו יהיה שוה י״ב אסור, הואיל וקצץ. כן פסק רב האי עכ״ל. ונראה לי דאם המוכר קיבל עליו אחריות עד אותו זמן שלוקחו שרי.

מן הסיפא של דברי הרמ״א עולה, שגם במוצר שמחירו ידוע, מותר להעלות את המחיר לרכישה באשראי – אם מקבל עליו המוכר אחריות עד זמן התשלום.[46] הטעם להיתר הוא, שאיסור ריבית שייך רק כאשר יש הלוואה. דחיית התשלום

---

44. תשובות הרמב״ם סימן נג
45. דרכי משה סימן קעג אות ב. את דברי ההגהות מרדכי הביא הרמ״א גם בהשגותיו על השו״ע סימן קע״ג סעיף יד.
46. וכן באר הש״ך סימן קעג ס״ק כט את דברי המחבר שם סעיף יד שמקורם ברמב״ם הלכות מלוה ולווה פ״ח ה״ג. וכן הוא בשו״ע הרב הלכות רבית סעיפים יט, כ. ואמנם בט״ז שם ס״ק כ׳ באר את דברי המחבר באופן אחר, וכן בחוות דעת בבאורים שם ס״ק כא השיג על הש״ך. וע״ע דרכי תשובה סימן קעג ס״ק א, שו״ת מנחת יצחק חלק ד סימן כ.

תחשב הלוואה רק אם הגיע כבר מועד התשלום, אולם כל עוד האחריות היא על המוכר, הרי שהמוצר לא נרכש עדיין ע״י הקונה, וממילא לא הגיע עדיין מועד התשלום ועל כן דחייתו אינה בגדר הלוואה.

זאת ועוד, מן הרישא של הדברים שמביא הרמ״א מההגהות מרדכי משמע, שאם הצדדים סכמו ביניהם שהקונה יוכל לשלם מתי שירצה, כפי השער שיהיה ביום התשלום, יהיה הדבר מותר אף אם נעשה כבר מעשה קנין, והמוצר עבר לבעלותו של הקונה כך שהאחריות המלאה היא של הקונה, ובלבד שמסירת המוצר לקונה תהיה בעת התשלום ולא קודם לכן.[47] הטעם לכך הוא שזמן התשלום אינו בעת שנעשה מעשה הקנין אלא בעת שהמוצר עובר לרשותו של הקונה.

בשו״ת מהר״ם שיק[48] הביא פתרון נוסף, על פיו יוכל הקונה להנצל מאיסור ריבית גם בלא שיתוף פעולה מצידו של המוכר. פתרון זה נועד לקמעונאים, הרוכשים סחורה בהקפה מהסוחרים הגדולים ומשלמים יותר בעבור האשראי.

הוא כותב, שהיות שקנין בעל כרחו של אדם איננו קנין, הרי שאם הקונה ירא שמים, יוכל להתכוין שאינו רוצה לקנות את הסחורה ושתהיה אצלו רק כפקדון הניתן לצורך עיסקא, כאשר הרווחים שיתקבלו אצלו ממכירת הסחורה יחשבו כשכר טרחה עבורו. ואף שהמוכר אינו יודע זאת, ויתכן שאם היה יודע לא היה מסכים – אין זה גורע, משום שסוף סוף לא ניתן לכפות על אדם לרכוש בניגוד לרצונו.

לכאורה, פתרון זה הוא בעייתי משום ש״דברים שבלב אינם דברים״, והיות שהסיכום בין הצדדים היה שהקמעונאי ירכוש את הסחורה, לא מועילה מחשבת ליבו. אלא שעל כך עונה המהר״ם שיק, שאם מדובר באדם כשר ומוחזק במצוות הרי זה בבחינת ״דברים שבלב המוכיחין״, כלומר, היות שידוע שאדם זה מעוניין לשמור מצוות הרי קיימת אומדנא שאכן כוונתו לקבל את הסחורה באופן שאין בו איסור ריבית וממילא אין זה דברים שבלב.

אכן, המהר״ם שיק כותב שלכתחילה אין לסמוך על כך אלא עליו לומר בפני שני אנשים שאין דעתו לזכות בסחורה אלא רק כנוטל עסקא ושכר עמלו, ומסיים שמצוה לפרסם זאת.

יש להדגיש שפתרון זה נועד רק לסוחרים שאינם משתמשים בסחורה אלא מוכרים אותה הלאה, שאז ניתן אכן לראות את החזקתם בסחורה כפקדון הניתן

---

47. וכן הוא בשולחן ערוך הרב הלכות רבית סעיף כב. שו״ת אבני נזר סימן ריג אות ג. דרכי תשובה סימן קעג ס״ק ג, תורת ריבית פרק שמיני סעיף יט.

48. שו״ת מהר״ם שיק יורה דעה קס״ד, הובא בדרכי תשובה סימן קעג ס״ק יז. לפתרון זה יש לצרף את דברי הרמב״ם בתשובה שהובאה לעיל שהתיר רכישה ביוקר באשראי ע״י קמעונאים – ע״ש.

לשם עיסקא. אולם זה לא יועיל לאדם הרוכש מוצר ומשתמש בו, שם מעשיו מוכחים שכוונתו לרכוש את המוצר.

קניה ומכירה מיידית של סחורה בפערי מחירים

כתב הריטב״א[49]:

> דאפילו למאן דפסק כרב נחמן לא התיר רב נחמן אלא במי שמוכר לחנוני או לתגרים למכור ולהרויח בדבר והם מוכרים מעט מעט ומרויחים על הרוב ולא עוד אלא שעל הרוב הם פורעים ממעות הסחורה עצמה שמקבלין כשמוכרים אותה... אבל אלו שנוהגין ליקח טרשות ביוקר למוכרן לאלתר בפחות דכו״ע אסור.

על דברים אלו תמה בבינת אדם[50]

> ולא ידעתי מה איסור יש בזה שהרי בשעה שניקח הטרשא דעתו גם כן משום המתנת מעות ואפילו הכי מותר כיון שאינו מפרש שנותן לו משום שכר המתנה ואם כן כיון שאינו עושה איסור בזה מאי שנא אם כוונתו גם כן למכור בפחות תיכף וכי אין לו רשות למכור מטלטליו בדינר ואפשר שכוונתו שהלוקח אומר כן להמוכר ומגלה לו סודו שהוא צריך למעות ולפיכך לוקח ממנו סחורה זו וימכור תיכף מפני שצריך לדמים וצריך עיון:

האפשרות שמעלה בעל הבינת אדם עומדת ביסוד דבריו של החתם סופר[51] אשר פסק להלכה כדברי הריטב״א אך סייג את דינו. הוא מבאר שהריטב״א לא אמר את דבריו אלא כאשר הקונה איננו סוחר באותה סחורה, וממילא אם קנה באשראי ביוקר ומכר מיד בזול נראה שכוונתו היתה בעצם לקבל כסף מזומן תוך הערמה על איסור ריבית. אולם אם מדובר בסוחר אין איסור אף אם מכר מיד בזול, שהרי יתכן שהזדמנה לו סחורה אחרת שכדאי יותר לקנותה ולכן מכר את הסחורה שבידו בפחות מההמחיר שקנאה. בנידון שעסק בו החתם סופר היה מדובר באדם שבנוסף לרכישה באשראי קנה סחורה מאותו סוג גם במזומן, ומכאן שכוונתו לא היתה להלואה אלא לסחור בסחורה וממילא לא יהיה בכך איסור.

סברא זו עומדת גם בשורש דברי המהרלב״ח[52] שכתב שהיתר טרשא דרב נחמן הוא רק כאשר הקונה באשראי ומשלם יותר, קונה זאת מבעל הסחורה עצמו.

---

49. חידושי הריטב״א בבא מציעא סה ע״א ד״ה ויש מקשים, הביאו הבית יוסף בבדק הבית סימן קעג.
50. ספר בינת אדם – שער משפטי צדק כלל ח
51. שו״ת חתם סופר יו״ד קלז, הובא בפתחי תשובה סימן קעג ס״ק א
52. שו״ת מהרלב״ח סימן ע

אך אסור לסכם עם אדם אחר שירכוש את הסחורה במזומן וישלם מחיר נמוך יותר, ואחר כך ימכור אותה באשראי במחיר גבוה יותר:

> דטרשא דרב נחמן דשרי אליבא דהנהו דפסקי כותיה דוקא כשהסחור' היא ביד המוכ' והיא שלו דאז לא מוכחא מילת' דמשו' המתנת המעות הוא מוסיף על השווי דאיפש' דאתי אינ' אחרינא מעלמא הצריך לאותה הסחורה ויתן לו במעות מיד בשביל אותה הסחורה כמו שזה נותן לו בהמתנה... אבל כשהקונה בהמתנה עצמו לוקחו מיד המוכר בזול הרי ניכר בודאי שבשביל המתנת המעות הוא מוסיף ובודאי דאסורה וכ"ש כשהקונה בהמתנה הוא טורח לבקש הסחורה ביד מי היא ונותן המעות לוקחה מיד מי שהיא בידו ונותן המעות בעצת הקונ' בהמתנ' דודאי אז ניכר לכל שבשביל המתנת המעות הוא מוסיף על המקח ובודאי אסור.

בהתאם לדרכו לעיל, מבאר החתם סופר (שם) שהאיסור שהביא המהרלב"ח הוא רק כאשר אותו אדם אליו פונה הרוכש באשראי איננו סוחר בדרך כלל באותה סחורה, שאז ניכר שיש כאן הערמה שתכליתה לאפשר לרכוש את הסחורה במחיר גבוה יותר בתשלומים. אולם, אם הרכישה באשראי נעשית ממי שהיה בלאו הכי רוכש את אותה סחורה, מותר לרוכש באשראי לרכוש ממנו – אף שאינו בעל הסחורה.

הנחת מזומן

עד כה עסקנו במקרים בהם המוכר מייקר את המוצר בתמורה לאשראי שנותן לקונה. יש לדון בשאלה מה הדין במקרה בו המחיר באשראי הוא מחיר השוק, אלא שהמוכר מוכן לתת הנחה על תשלום במזומן.

מוסכם, שבמקרה כזה מותר לקונה לשלם במזומן את המחיר הנמוך ולקבל מיד את הסחורה, ואין בכך כל חשש רבית. אך השאלה האם יהיה מותר לקונה לבחור באפשרות של רכישה באשראי בלא קבלת ההנחה, או שמא נראה את אי מתן ההנחה כריבית על האשראי.

הרמב"ם[53] פסק להלכה:

> הלוקח מחבירו חפץ בשוהו על מנת שיתן לו מכאן ועד י"ב חדש, ה"ז רשאי לומר לו תן [לי] מיד בפחות ואינו חושש משום רבית.

וכתב על כך הבית יוסף,[54] שההיתר הוא בתנאי שהקונה כבר קנה את החפץ במחיר של יב, ולאחר שקנה רשאי המוכר להציע לו לפרוע מיד במחיר נמוך יותר. אולם, אם הקונה עדיין לא זכה בחפץ, הרי שברגע שהוצע לו המחיר הנמוך

---

53. רמב"ם הלכות מלוה ולוה פרק ח הלכה ב

54. בית יוסף יורה דעה סימן קעג עפ"י הנמוקי יוסף והמרדכי

במזומן אין הוא שוב רשאי לשלם את המחיר הגבוה בתשלומים משום שהדבר יחשב כריבית.

וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך[55]:

> מכר לו סחורה ביי"ב על מנת לפרעו לאחר זמן, יכול לומר לו: תפרע לי מיד ולא אקח ממך אלא עשרה. הגה: ודוקא שכבר נגמר המקח ביי"ב וזכה בו הלוקח כבר. (בית יוסף בשם נ"י ומרדכי). אבל קודם שנגמר המקח, אם אמר לו: תפרע לי עכשיו י' שוב אסור ליקח אחר זמן י"ב (פי' דברי נ"י הנזכר לדעת ב"י), אם לא ירצה הלוקח ליתן עכשיו.

דברי הרמ"א מובנים כאשר מדובר בחפץ שאין לו מחיר קבוע, שאז, ברגע שהסכים המוכר למכרו בעשרה, הפך להיות מחירו עשרה ועל כן אסור ליקרו בתמורה לאשראי.

נחלקו הפוסקים בשאלה האם דין זה נאמר גם בחפץ שמחירו הקבוע בכל החנויות הוא י"ב:

יש אומרים שבכגון זה יוכל הקונה לשלם באשראי י"ב גם לאחר שהמוכר הציע לו את הנחת המזומן, שהרי, כלשונו של המחנה אפרים[56]: "לא מצינו אבק ריבית במוכר שוה בשוה", וכן פסק החכמת אדם.[57]

לעומתם, דעת השולחן ערוך הרב[58] שגם אם המחיר כעת הוא י"ב אלא שהמוכר מציע הנחה על תשלום במזומן, אסור לקונה לשלם י"ב באשראי:

> לפי שזמן תשלומי המקח אינה כזמן השכירות אלא הוא מיד שקנה הלוקח אם היה לוקח ממנו בסתם, בין שהיה לוקח ביוקר בין בזול וזה שמפרש לו שיוסיף לו בעד שימתין לו לזמן פלוני נראה כנוטל שכר בעד המתנת חוב שנתחייב לו משקנה ממנו.

ובהגהות יד אברהם על השולחן ערוך שם אסר גם כן מחשש שמא יבא לעשות כן גם בחפץ שאין מחירו קבוע, וכן הביא לאיסור בפתחי תשובה.[59]

אולם, יש לדון להיתר בנידון זה גם מטעם נוסף: בימינו מקובל בעסקאות רבות לשלם באשראי. במקרים רבים האשראי אינו בגדר הטבה מיוחדת שנותן המוכר

---

55. שולחן ערוך יורה דעה סימן קעג סעיף ג
56. מחנה אפרים הלכות מלוה ולוה דיני ריבית סימן לא.
57. חכמת אדם כלל לט סעיף ה.
58. שולחן ערוך הרב הלכות ריבית סעיף יח. וע"ע בדרכי תשובה סימן קעג ס"ק יג שהביא משו"ת ויאמר יצחק שהסתפק בשאלה זו.
59. פתחי תשובה סימן קעג ס"ק ה בשם ספר תפארת למשה. וכן כתבו לאיסור בביה"ד לממונות ירושלים בהרכב הדיינים הרב אברהם דב לוין (אב"ד) הרב שמואל ביבס, הרב ברוך שרגא. תיק 184-נג.

אלא זהו זמן התשלום הרגיל והמקובל. הדבר נהוג הן בעסקאות פרטיות בהם מקובל לשלם בכרטיסי אשראי, ובין בעסקאות בין חברות וספקים כאשר מקובל שמועד התשלום הוא חודש או יותר לאחר הספקת הסחורה.

ביחס לשכירות נאמר בהלכה ש"שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף". מועד התשלום הקבוע של השכירות הוא בתום תקופת השכירות ועל כן אם המשכיר יקבע כי דמי השכירות בתשלום מראש יהו זולים יותר מדמי השכירות בתשלום בתום התקופה – לא יהיה בכך איסור ריבית, משום שהתשלום בתום התקופה אינו נחשב כהלואה שקיבל השוכר, ואם אין הלואה – אין איסור ריבית.[60]

ניתן איפא לומר שגם בעסקאות של מכירה, אם מועד התשלום המקובל הוא לאחר זמן – הרי זה כשכירות.

אלא שהדבר תלוי בשאלה מה משמעות הקביעה ששכירות, בשונה ממכר, אינה משתלמת אלא לבסוף. ניתן לומר שחז"ל למדו אותנו את המנהג המקובל בעניינים אלו, ועל פי זה באמת אם המנהג המקובל במכר יהיה כמו בשכירות – דינו של מכר יהיה כדין השכירות. אולם, ניתן לבאר שקיימת כאן קביעה הלכתית שזמן התשלום הוא לעולם עם קבלת המוצר. על כן במכירה זמן התשלום הוא ברגע העברת הבעלות על הממכר, ואילו בשכירות שאין בה העברת בעלות, זמן קבלת המוצר הוא לאחר השימוש בנכס. על פי הסבר זה אף אם מקובל לשלם באשראי בעסקאות מכירה אין זה משנה את העובדה שזמן התשלום הוא עם קבלת הממכר, והמנהג יוגדר על פי ההלכה כמנהג לתת הלואה ועדין עלול להיות בכך איסור ריבית.

ולמעשה נקטו הפוסקים להקל כצד הראשון, ולהתיר הנחה על מזומן במקום שדרך לשלם באשראי וידוע שהמחיר שנקבע הוא מחיר באשראי, משום שבעניינים אלו מנהג הסוחרים הוא הקובע ו"מנהג מבטל הלכה".[61]

סיכום

העלאת מחיר במכירה באשראי מותרת בהתקיים כל תנאים הבאים:

א. מדובר במוצר שאין מחירו ידוע. מוצר יחשב כמחירו ידוע רק אם מחירו קבוע ואינו משתנה כלל במשך תקופה ארוכה, ובתנאי שניתן לקבוע את מחירו גם בלא לראותו. מכאן שרוב המוצרים יחשבו כמוצרים שאין מחירם ידוע. מאידך, מוצרים שבפיקוח יחשבו כמוצרים שמחירם ידוע.

---

60. ראה להלן סימן יג.

61. כן הביא בהגהה בשו"ת אמרי יושר חלק א סימן קנ בהגהה מהרב שמואל זנוויל הכהן שהודפסה שם ברשותו של בעל האמרי יושר, וכן הוא בשו"ת ויאמר יצחק סימן נו, ובשו"ת בית אבי יורה דעה סימן קלא. וכ"ב בספר תורת ריבית פרק שמיני סעיף טו, ובספר ברית יהודה פרק כב סעיף ח.

ב. המוכר מציג לקונה מחיר אחד בלבד אותו יוכל לשלם בתשלומים, ולא מאפשר לרכוש את המוצר במזומן במחיר זול יותר.

ג. ייקור המוצר בתשלומים אינו מופרז. לענין זה קביעה שהתשלום יהיה כפי השער במועד התשלום, או ייקור של עד 20% יחסית למחיר במזומן לא יחשב מופרז.

יש החולקים ומתירים להעלות את המחיר באשראי ככל שירצה.

ד. מטרת העיסקה היא רכישת הסחורה ואין כאן הערמה לצורך קבלת אשראי בריבית.

יש המתירים, גם במוצר שמחירו ידוע, לקבוע מחיר שונה לאשראי, במקרים הבאים:

א. כשהצדדים קובעים מראש מועד תשלום מאוחר בו ישלם הקונה כפי שער המוצר ביום התשלום, ובלבד שקיימת אפשרות שבעת התשלום שער המוצר לא יהיה גבוה יותר.

ב. כשניכר שהעלאת המחיר נועדה לכסות הוצאות טרחה והפסדים.

ג. כשהמוכר מציע לקונה לשלם את המחיר הידוע באשראי או לקבל הנחה מן המחיר הידוע על תשלום במזומן.

גם למחמירים בענין הנחה על מזומן, אם מדובר בעסקאות בהן מקובל לשלם באשראי או בכרטיסי אשראי וכדו', כאשר ברור שהמחיר שנקבע הוא המחיר באשראי, מותר להציע הנחה על תשלום מזומן.

כל האמור הוא רק כאשר המוצר עובר מיד לבעלותו של הקונה, אולם, אם המוצר נשאר בבעלותו של המוכר עד סיום התשלומים – לא יהיה איסור ריבית. על כן, אם המוכר מקבל עליו אחריות עד סיום התשלומים – מותר.

כמו כן לא יהיה איסור רבית אף כאשר המוצר עובר מיד לבעלותו של הקונה, אם הצדדים מסכמים ביניהם שהמוצר יעבור בפועל לידיו של הקונה רק עם גמר התשלומים.

סוחרים הרוכשים סחורה באשראי ומוכרים אותה הלאה, אם נדרשים לשלם מחיר גבוה יותר עבור האשראי, יכולים לומר מראש בפני שני אנשים שאינם מתכוונים לרכוש את הסחורה, אלא רק לקבלה כפקדון לשם עסקא, ושרווחיהם יחשבו כשכר טרחה, ובאופן כזה ינצלו מאיסור ריבית – אף שהמוכר לא יודע זאת.